บทที่ 2

วารสารปริทัศน์

สารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน จัดเป็นสารด้านคุณค่าทางโภชนาการ ซึ่งมีโครงสร้างเป็นพอลีเปปไทด์ โดยจะแตกต่างกันไปแล้วแต่ชนิดพืช ซึ่งจะมีการเรียงลำดับของกรดอะมิโน น้ำหนักโมเลกุล และค่าไอโซอิเลคทริคแตกต่างกัน (Odani และ Ikenaka, 1977; Iwasaki และคณะ, 1976; Belew และ Eaker, 1976) ทำให้มีความสามารถในการยับยั้งน้ำย่อยโปรตีนชนิดต่างๆได้แตกต่างกัน(Krahnและ Stevens,1970)โดยบางชนิดจะยับยั้งได้เฉพาะ เอนไซม์ทริปซิน บางชนิดจะยับยั้งได้ทั้งเอนไซม์ทริปซินและเอนไซม์คีโมทริปซิน เช่น ในถั่วเหลืองจะพบสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน 2 ชนิด สารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินทั้ง 2 ชนิดคือ

1. คูนิทซ์ ทริปซิน อินฮิบิเตอร์ (Kunitz trypsin inhibitor)

คูนิทซ์ ทริปซิน อินฮิบิเตอร์ เป็นสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินที่แยกได้จากถั่วเหลือง โดยทำการแยกได้หลายวิธี เช่น โครมาโตกราฟี (Chromatography), เจลอีเลคโทรโฟรีซีส (Gel electrophoresis)และ ไอโซอีเลคทริค โฟคัสซิ่ง (Isoelectric focusing) (Koide และ Ikenaka, 1973;Kunitz, 1947)

จากการแยกสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินจากถั่วเหลือง พบว่าส่วนประกอบส่วนใหญ่ที่ได้มีน้ำหนักโมเลกุลประมาณ 18,000 ถึง 20,000 และมีค่าไอโซอิเลคทริคที่พีเอช 3.5-4.4 ส่วนประกอบนี้คือ คูนิทซ์ ทริปซิน อินฮิบิเตอร์ ซึ่งในโครงสร้างจะประกอบด้วยกรดอะมิโนจำนวน 181 ตัว ต่อกันด้วยพันธะเปปไทด์ และมีการเชื่อมด้วยพันธะไดซัลไฟด์ (Disulfide bond) จำนวน 2 พันธะ พันธะแรกเชื่อมกันระหว่างกรดอะมิโนซิสทีน (Cystine) ซึ่งเป็นกรดอะมิโนลำดับที่ 36 และ 86 ส่วนอีกพันธะจะเชื่อมระหว่างกรดอะมิโนซิสทีนตำแหน่งที่ 136 และ 145

โดยตำแหน่งที่ใช้เข้าจับ (Reactive site) ซึ่งใช้จับเอนไซม์ทริปซินจะอยู่ที่ตำแหน่งของกรดอะมิโนตัวที่ 63 และ 64 ซึ่งเป็นกรดอะมิโน อาร์จินีน (Arginine) และไอโซลูซีน (Isoleucine) ตามลำดับ โครงสร้างของคูนิทซ์ ทริปซิน อินฮิบิเตอร์ ได้แสดงไว้ในรูปที่ 1

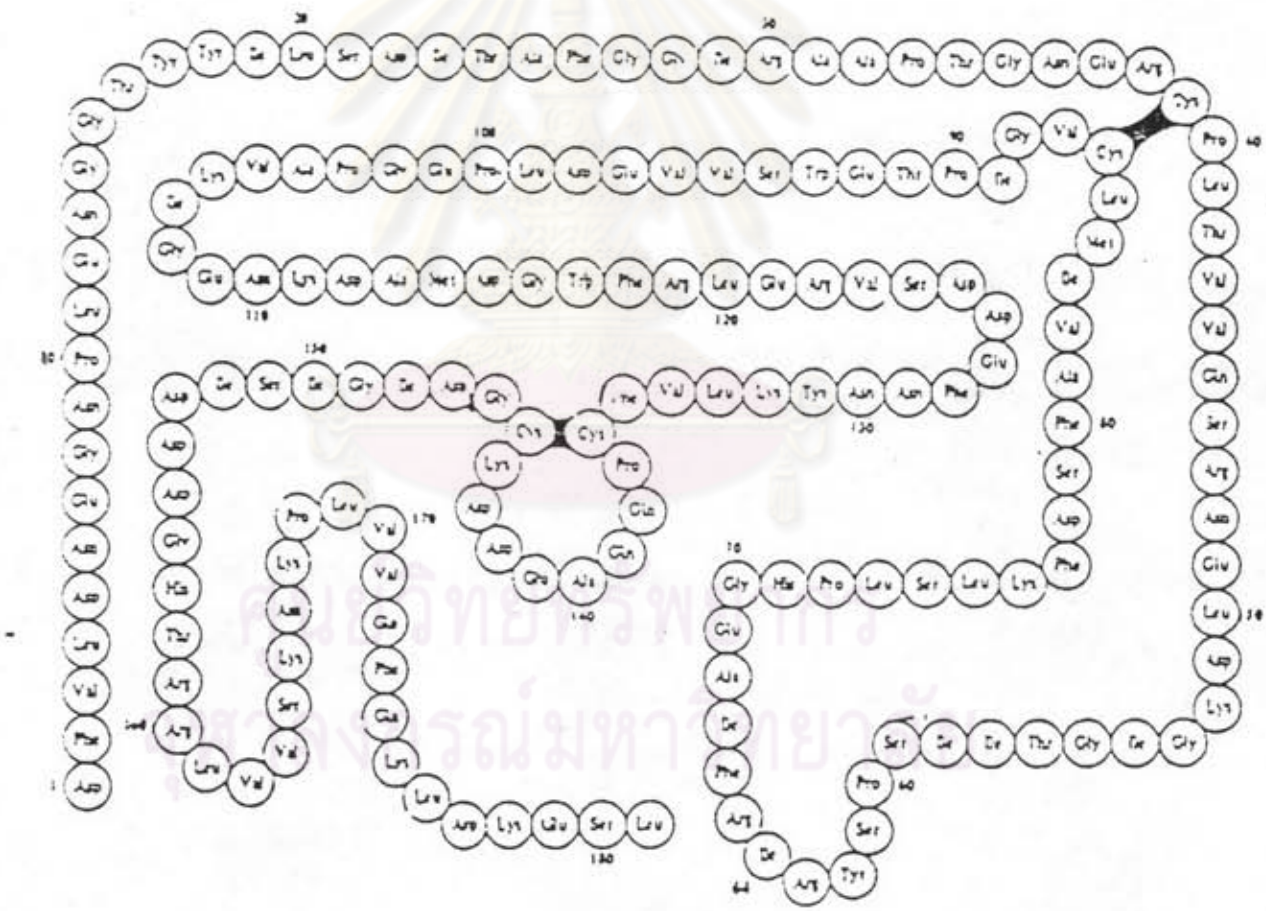

รูปที่ 1 ลำดับของกรดอะมิโนในคูนิทซ์ ทริปซิน อินฮิบิเตอร์

การวิเคราะห์โดยใช้ เอกซ์เรย์ คริสทัลโลกราฟิก (X-ray crystallographic) ซึ่งสามารถวิเคราะห์โครงสร้างที่แท้จริงของ คูนิทซ์ ทริปซิน อินฮิบิเตอร์ พบว่าจะอยู่ในลักษณะที่ขดกลมแบบอิสระ (Random coil)เป็นส่วนใหญ่ โดยแตกต่างจากโปรตีนรูปกลม (Globular protein) ทั่วๆ ไป คือสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินชนิดนี้จะมีความทนทานต่อสารทำให้สลายตัว (Denaturing agent) เช่น ยูเรีย และควอนิดิเนียม คลอไรด์ ได้ดี ถึงแม้ว่าพันธะไดซัลไฟด์ที่เชื่อมระหว่างกรดอะมิโนตัวที่ 136 และ 145 จะถูกแยกออกก็ไม่ทำให้สูญเสียสมรรถนะแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามหากพันธะไดซัลไฟด์เกิดการแตกออกทั้ง 2 พันธะ ก็จะทำให้สูญเสียสมรรถนะของสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน

2. โบวแมน-เบริค อินฮิบิเตอร์ (Bowman-Birk inhibitor)

โบวแมน-เบริค อินฮิบิเตอร์ เป็นสารยับยั้งเอนไซม์อีกชนิดหนึ่งที่พบในถั่วเหลือง Birk และคณะ (1961) ได้ทำการแยกให้บริสุทธิ์ และมีการอธิบายเป็นครั้งแรก Bowman (1971) พบข้อแตกต่างระหว่าง โบวแมน-เบริค อินฮิบิเตอร์ และ คูนิทซ์ อินฮิบิเตอร์ ดังนี้

2.1 โบวแมน-เบริค อินฮิบิเตอร์ มีโมเลกุลที่เล็กกว่า โดยมีน้ำหนักโมเลกุลประมาณ 8,000

2.2 มีกรดอะมิโนซีสทีน(Cystine) อยู่ปริมาณมาก จึงทำให้เกิดพันธะไดซัลไฟด์ถึง 7 พันธะในโมเลกุล แต่จะไม่มีไกลซีน (Glycine) และทริปโตแฟน (Tryptophan)

2.3 มีบริเวณเข้าจับที่เป็นอิสระ (Independent binding site) จึงจับได้ทั้งเอนไซม์ไคโมทริปซิน และเอนไซม์ทริปซิน

2.4 มีความคงทนต่อความร้อน กรด และด่าง เนื่องจากมีพันธะไดซัลไฟด์ที่พบอยู่ในโมเลกุลเป็นจำนวนมาก

โครงสร้างของโบวแมน-เบริค อินฮิบิเตอร์ ประกอบด้วยกรดอะมิโน 71 ตัว เชื่อมต่อกันเป็นสายพอลีเปปไทด์ มีพันธะไดซัลไฟด์ในโครงสร้างถึง 7 พันธะ โครงสร้างของโบวแมน-เบริค อินฮิบิเตอร์ ได้แสดงไว้ในรูปที่ 2 (Odani และ Ikenaka, 1972)

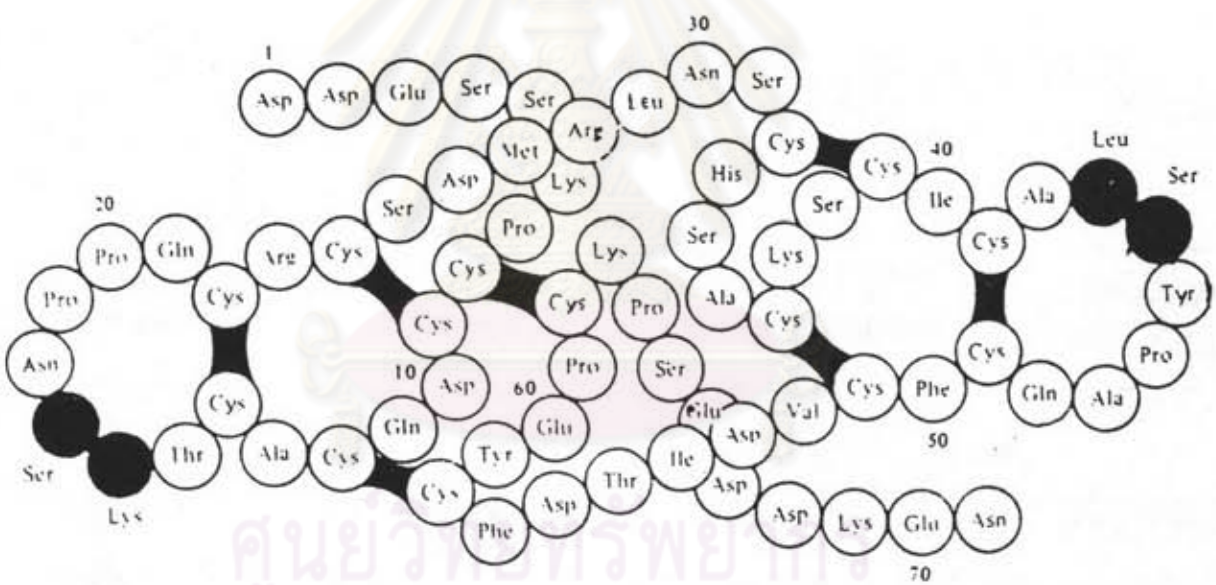

รูปที่ 2 ลำดับของกรดอะมิโนในโบวแมน-เบริค อินฮิบิเตอร์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พืชที่พบสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน

สารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน มักพบในเมล็ด (Seed) แต่อาจพบในส่วนอื่นๆ ของพืชได้ ดังแสดงในตารางที่ 1 (Liener, 1980)

ตารางที่ 1 พืชที่พบสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน และส่วนของพืชที่พบสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน

ชื่อทางพฤกษศาสตร์	ชื่อสามัญ	ส่วนของพืช
Anacardium occidentale	Cashew nut	Nut
Arachis hypogaea	Peanut, groundnut	Nut
Avena sativa	Oats	Endosperm
Bambusa arundinaria	Bamboo	Sprouts
Beta vulgaris	Beet, beetroot	Tuber
Brassica oleracea	Broccoli, brussels sprouts	Seed
Colocasia esculenta	Taro	Tuber
Cucurbita maxima	Squash	Leaves
Dolichos biflorus	Horse gram	Seed
Glycine max	Soybean	Seed
Hordeum vulgare	Barley	Endosperm, embryo
Helianthus annuus	Sunflower	Seed
Ipomoea batata	Sweet potato	Tuber
Solanum tuberosum	Potato	Tuber, leaves
Zea mays	Corn, maize	Kernel

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในประเทศไทยได้มีผู้วิจัยหาปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในเมล็ดฟักทอง ใบกระถิน และเมล็ดกระถิน ได้ผลตามตารางที่ 2 (ชุติมา, 2532)

ตารางที่ 2 ปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในใบกระถิน เมล็ดกระถิน และเมล็ดฟักทอง

ชนิด	ทริปซินอินฮิบิเตอร์ (TIU/มก.)
ใบกระถิน	0.48
เมล็ดกระถิน	1.71
เมล็ดฟักทอง	0.07

นอกจากนี้ได้มีการวิจัยหาสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในเห็ดชนิดต่างๆ ได้ผลตามตารางที่ 3 (Naranin, 1992)

ตารางที่ 3 ปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในเห็ดโคน เห็ดฟาง และเห็ดตีนแรด

ชนิด	ทริปซินอินฮิบิเตอร์ (TIU/มก.)
เห็ดโคน	3.37±0.14
เห็ดฟาง	3.69±0.66
เห็ดตีนแรด	2.51±0.14

Sotelo และ Alvarez(1991) ได้วิเคราะห์ปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในพืชพวกทรีโอโบรมา (*Theobroma* species) คือ *Theobroma cacao*, *Theobroma bicolor* และ *Theobroma angustifolium* ได้ผลตามตารางที่ 4

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 ปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในพืชพวกทรีโอโบรมา (*Theobroma* species)

ตัวอย่าง	สารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน TIU/มก.น้ำหนักแห้ง
Theobroma cacao	
Costarrica variety	
seeds	39.06
leaves	13.75
shell	-
Criollo variety	
seeds	41.43
leaves	7.83
shell	-
Theobroma bicolor	
seeds	8.00
leaves	7.83
shell	-
Theobroma angustifolium	
seeds	8.57
leaves	15.27
shell	-

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทบาทของสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินต่อพืช

จากการศึกษาในพืชหลายชนิด พบว่าปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินจะลดลงในระหว่างการงอก (Germination)(Udupa และ Pattabiraman, 1987) ในประเทศไทยได้มีการวิจัยโดย อรอนงค์ นัยวิกุล และพัชรี โสธนาสมบูรณ์ (2532)โดยการนำเอาถั่วเขียว 4 พันธุ์คือถั่วเขียวผิวมันพันธุ์อู่ทอง 1 ถั่วเขียวผิวมันพันธุ์กำแพงแสน 1 ถั่วเขียวผิวมันพันธุ์พื้นเมือง และถั่วเขียวผิวมันพันธุ์อู่ทอง 1 มาเพาะ 3 วัน เป็นถั่วงอกขนาดที่ใช้บริโภคทั่วไป พบว่าถั่วงอกมีน้ำหนักเพิ่มขึ้นเกือบ 10 เท่า แต่สารอาหารอื่นๆ ส่วนใหญ่ลดลงรวมทั้งสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินลดลงมาก Maarten และBaumgartner(1978) ได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในใบเลี้ยง(Cotyledon)ของถั่วเขียวที่ระยะเวลาต่างๆ ของการงอก ได้ผลดังรูปที่ 3

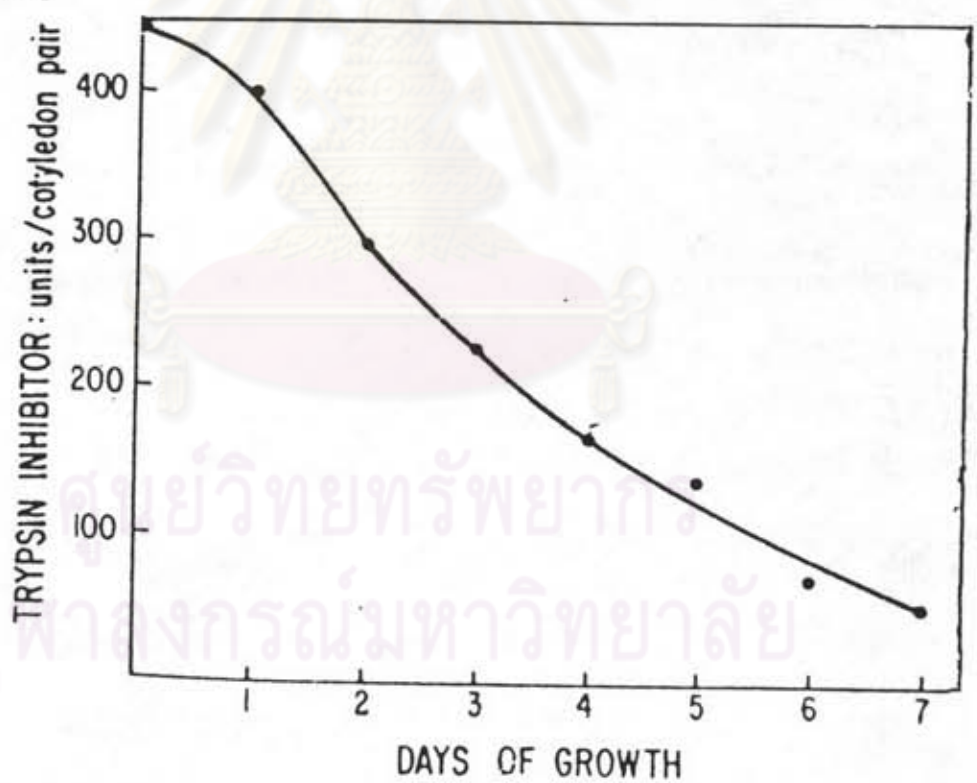

รูปที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาในการงอก และปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในถั่วเขียว (Maarten และBaumgartner,1978)

สารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินที่มีปริมาณลดลงนี้เกิดขึ้น เพื่อส่งเสริมให้เกิดการสลายโปรตีนที่ใช้ในระหว่างการงอก (Protein catabolism) โดยจะแตกต่างกับระยะก่อนหน้านี้ที่เมล็ดอยู่ในระหว่างการเติบโต (Seed maturation) ซึ่งปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินจะสูงเนื่องจากป้องกันการสลายโปรตีนที่เก็บไว้เพื่อมิให้เกิดการย่อยตัวเอง (Autolysis)

นอกจากบทบาทของสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินที่เกี่ยวกับการควบคุมเอนไซม์ย่อยโปรตีนในพืชแล้วสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินยังมีบทบาทในการป้องกันพืชจากการทำลายของเชื้อรา และแบคทีเรีย ซึ่งมีผู้พบว่าสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินที่ได้จากข้าวโพดสามารถทำให้การเจริญเติบโตของเชื้อราบางชนิดช้าลงได้ (Abdul ,1973) โดยการชลอการเจริญเติบโตนี้จะเพิ่มขึ้นตามความเข้มข้นของสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน

บทบาทของสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินต่อสัตว์

Obsorn และ Mendel (1917) พบว่าหนูที่เลี้ยงด้วยถั่วเหลืองดิบ จะไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร แต่เมื่อนำถั่วเหลืองมาทำให้สุกด้วยความร้อน จะสามารถช่วยให้การเจริญเติบโตของหนูดีขึ้น นอกจากนี้ได้มีการทดลองในพืชอื่นๆ ซึ่งให้ผลการทดลองในทำนองเดียวกัน Chernick และคณะ (1948) พบว่าสัตว์ที่เลี้ยงด้วยถั่วเหลืองดิบจะมีตับอ่อนที่ขยายตัวใหญ่ขึ้น (Kakade และคณะ, 1976) ผลดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจากสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินไปรบกวนการดูดซึมของกรดอะมิโน(Krogdahlและ Holm,1979)และมีการสลายกรดอะมิโน เพื่อนำไปสร้างน้ำย่อยเพิ่มขึ้น เพื่อชดเชยน้ำย่อยที่ถูกยับยั้งการทำงานโดยสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินแต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ตับอ่อนจะมีขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อเพิ่มความสามารถในการผลิตน้ำย่อยให้มากพอกับความต้องการการเจริญเติบโตของสัตว์ทดลองก็มิได้เพิ่มขึ้น เนื่องจากมีการสลายกรดอะมิโนที่มีกำมะถันเป็นส่วนประกอบ เพื่อนำไปใช้สร้างน้ำย่อย แทนที่จะนำไปใช้ในการเจริญเติบโตของร่างกาย

Kakade และ Thomson (1976) ได้ศึกษาถึงความไวของการตอบสนองต่อสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในสัตว์ทดลองชนิดต่างๆ พบว่าสัตว์ที่มีน้ำหนักของตับอ่อนมากกว่าร้อยละ

0.3 เมื่อเปรียบเทียบกับน้ำหนักตัว จะมีความไวต่อการเกิดการขยายตัวของตับอ่อนเมื่อได้รับสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินมากกว่าสัตว์ที่มีน้ำหนักของตับอ่อนต่ำกว่าร้อยละ 0.3 เมื่อเปรียบเทียบกับน้ำหนักตัว ความสัมพันธ์ระหว่างขนาดของตับอ่อนของสัตว์แต่ละชนิดและการเกิดการขยายตัวของตับอ่อนเมื่อได้รับสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในถั่วเหลืองดิบ ได้แสดงไว้ในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างขนาดของตับอ่อนของสัตว์แต่ละชนิด และการเกิดการขยายตัวของตับอ่อนเมื่อได้รับสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในถั่วเหลืองดิบ (Kakade และ Thomson, 1976)

ชนิดสัตว์	ขนาดของตับอ่อน (ร้อยละของน้ำหนักตัว)	การเกิดขยายตัวของตับอ่อน
หนู (Mouse)	0.6-0.8	+
หนู (Rat	0.5-0.6	+
ไก่ (Chick)	0.4-0.6	+
หนูตะเภา	0.29	± (ไม่เปลี่ยนแปลง)
สุนัข	0.21-0.24	-
หมู	0.10-0.12	-
คน	0.09-0.12	-
วัว	0.06-0.08	-

จากความสัมพันธ์ที่แสดงไว้ในตารางที่ 5 จึงเชื่อว่าถ้าคนรับประทานถั่วเหลืองดิบจะไม่ก่อให้เกิดการขยายตัวของตับอ่อน เนื่องจากน้ำหนักของตับอ่อนเมื่อเปรียบเทียบกับน้ำหนักตัวจะมีค่าต่ำกว่าร้อยละ 0.3 ในขณะที่หนู, ไก่ มีแนวโน้มที่จะเกิดการขยายตัวของตับอ่อนได้มากกว่า ทั้งนี้หนูและไก่ จะต้องการกรดอะมิโนชนิดที่มีกำมะถันเป็นส่วนประกอบเพื่อใช้ในการสร้างน้ำย่อยสูงกว่าในคน, วัว, หมู และสุนัข เนื่องจากมีขนาดของตับอ่อนเมื่อเปรียบเทียบกับน้ำหนักตัวมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามหากสามารถกำจัดหรือลดปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน

ในอาหารลงได้ ก็จะปลอดภัยต่อการบริโภค และได้รับคุณค่าอาหารมากยิ่งขึ้น

การขยายตัวของตับอ่อนเมื่อได้รับสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินนี้จะเกิดขึ้นเนื่องจากการเพิ่มขนาดของเซลล์มากกว่าการเพิ่มจำนวนเซลล์ (Krogdahl และ Holm, 1979) ทั้งนี้สารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินทำให้เกิดการหลั่งน้ำย่อยจากตับอ่อนเพิ่มขึ้น ซึ่งจะต้องใช้กรดอะมิโนที่มีกำมะถันเป็นส่วนประกอบเพื่อสร้างเป็นน้ำย่อยดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งจะเห็นว่าเมทไธโอนีน (Methionine) ซึ่งเป็นกรดอะมิโนที่มีปริมาณจำกัด (Limiting amino acid) ในถั่วเหลืองจะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นซีสทีน และเกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากการเผาผลาญเพิ่มมากขึ้น กลไกของการควบคุมการหลั่งน้ำย่อยจากตับอ่อนได้แสดงไว้ในรูปที่ 4

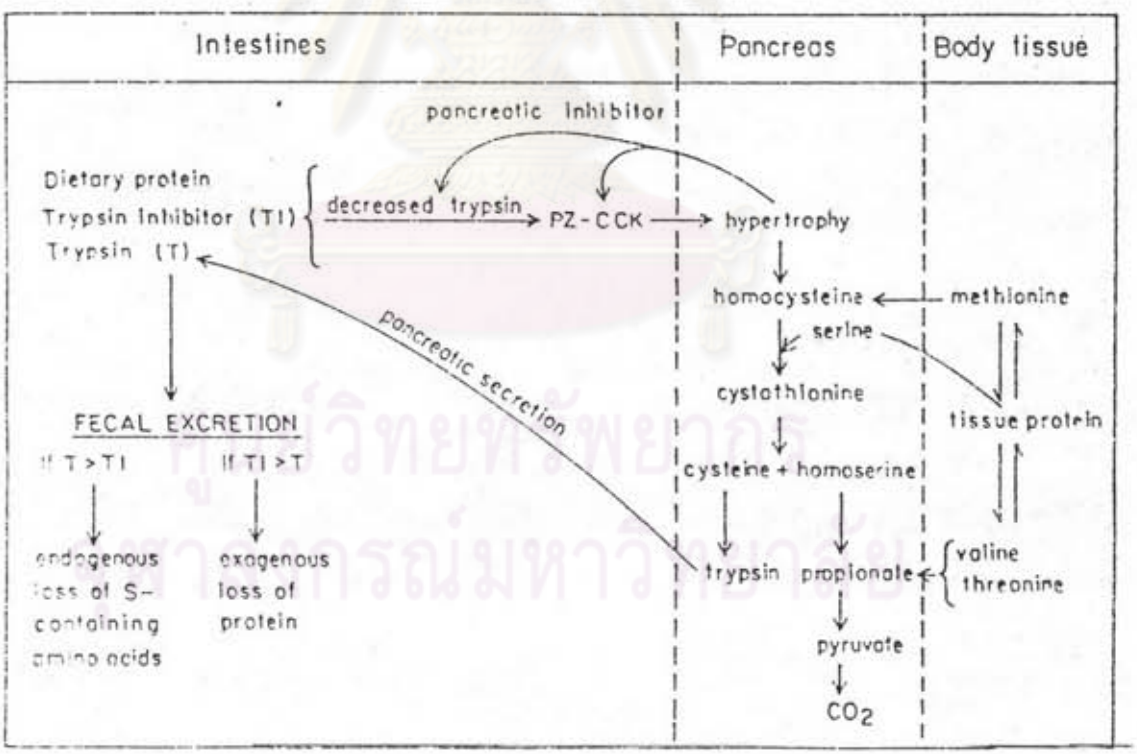

รูปที่ 4 กลไกการควบคุมการหลั่งน้ำย่อยจากตับอ่อน (Liener และ Kakade, 1980)

การหลั่งน้ำย่อยจากตับอ่อนนี้มีการควบคุมให้หยุดสร้าง (Negative feedback) โดยระดับของเอนไซม์ทริปซิน และเอนไซม์ไคโมทริปซินที่มากเกินพอ โดยจะไปกดการหลั่งของน้ำย่อยจากตับอ่อน สารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินจะออกฤทธิ์โดยการจับกับเอนไซม์ทริปซินและไคโมทริปซินในลำไส้ เพื่อมิให้เกิดการยับยั้งให้หยุดสร้าง (Negative feedback) จึงส่งผลให้ตับอ่อนหลั่งน้ำย่อยเพิ่มขึ้น ปริมาณโปรตีนที่ได้รับจากอาหาร (Dietary protein)ก็ทำหน้าที่ควบคุมการหลั่งน้ำย่อยจากตับอ่อนได้เช่นกัน โดยจะไปจับกับเอนไซม์ทริปซินเกิดเป็นองค์ประกอบเชิงซ้อน ทำให้ปริมาณเอนไซม์ทริปซินอิสระที่จะไปยับยั้งการหลั่งมีน้อยลง มีผลทำให้ตับอ่อนหลั่งน้ำย่อยเพิ่มขึ้น ตับอ่อนเองก็มีกลไกเพื่อกระตุ้นการหลั่งน้ำย่อยเช่นกัน โดยอาศัยสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินที่ตับอ่อนสร้างขึ้นเอง และสารนี้จะจับกับเอนไซม์ทริปซินอิสระที่จะไปควบคุมการหยุดสร้าง ทำให้เกิดการหลั่งน้ำย่อยเพิ่มขึ้น (Kassel และ Laskowski, 1956)

มีผู้พบว่าตับอ่อนของหนูซึ่งได้รับพลาสมาจากหนูที่ได้รับสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินจะมีการหลั่งน้ำย่อยออกมามาก เนื่องจากมีการถ่ายทอดพลาสมาเฟคเตอร์ (Plasma factor) ซึ่งต่อมาพบว่าเป็นสารที่มีน้ำหนักโมเลกุลประมาณ 10,000 และมีลักษณะคล้ายแพนครีโอไซมิน (Pancreozymin) ซึ่งสารนี้สามารถกระตุ้นให้เกิดการหลั่งน้ำย่อยจากตับอ่อนของหนูได้ (Liener และKakade,1980) ได้มีการทดลองสนับสนุนโดยการฉีดสารแพนคลีโอไซมิน-โคลี่ซีสโตไคนิน (PZ-CCK) แก่หนู พบว่าตับอ่อนของหนูมีการเพิ่มขนาดใหญ่ขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าสัดส่วนของเอนไซม์ทริปซิน และสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในลำไส้เล็ก สามารถกำหนดรูปแบบของการสูญเสียไนโตรเจนในร่างกายได้เช่น ในลูกไก่ที่ตับอ่อนมีการตอบสนองช้า เนื่องจากเกิดการขยายตัวของตับอ่อน (Hypertrophy) ทำให้ปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินที่สร้างจากตับอ่อนมีปริมาณไม่เพียงพอที่จะหักล้างกับสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินได้ ทำให้ในลำไส้มีระดับสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในปริมาณสูง มีผลทำให้การย่อยโปรตีนถูกยับยั้ง ดังนั้นโปรตีนจากอาหารจึงถูกขับออกมาทางอุจจาระซึ่งถือว่าเป็นการสูญเสียไนโตรเจนที่ได้รับเข้ามา แต่ในกรณีของหนู หรือไก่ที่มีอายุมากระดับของเอนไซม์ทริปซินจากตับอ่อนจะเพียงพอต่อการป้องกันการยับยั้งการย่อยโปรตีน รูปแบบของการสูญเสียไนโตรเจน จึงเป็นแบบเอนโดจีเนียส (Endogenous) ซึ่งเป็นการสูญเสียไนโตรเจนทางลำไส้ในรูปน้ำย่อยตามปกติ (Liener และ Kakade,1980)

การลดปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน

ได้มีผู้ศึกษาถึงวิธีการลดปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน ซึ่งสามารถกระทำได้หลายวิธีดังนี้

1. ใช้ความร้อน

สารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน ส่วนใหญ่จะถูกทำลายเมื่อได้รับความร้อน ซึ่งจะทำให้คุณค่าทางโภชนาการของอาหารเพิ่มขึ้นได้ (Liener, 1980) วิธีการให้ความร้อน อาจทำได้หลายวิธี เช่น การให้ความร้อนในรูปของไอน้ำโดยหม้อนึ่งอัดไอ (Autoclave) การต้ม การใช้รังสีไมโครเวฟ หรือการใช้ความร้อนจากพลังงานไฟฟ้า รวมทั้งการทำให้แห้งด้วยความร้อน (Albrecht และคณะ, 1966; Wing และ Alexander, 1971; Mendel และคณะ,1990) ปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินจะถูกทำลายไปมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างเช่น ระดับอุณหภูมิ ปริมาณความชื้น ระยะเวลาของการให้ความร้อน ตลอดจนขนาดอนุภาคของอาหาร Borchers และคณะ (1972) พบว่าสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในของเหลวสกัด (Solvent extract) จากถั่วเหลือง จะถูกทำลายโดยการนึ่งด้วยไอน้ำ (Steaming) เป็นเวลา 60 นาที หรือนึ่งโดยหม้อนึ่งอัดไอ ภายใต้ภาวะต่างๆ ดังนี้ ที่ความดัน 5 ปอนด์ ต่อตารางนิ้ว เป็นเวลา 45 นาที ที่ความดัน 10 ปอนด์ต่อตารางนิ้ว เป็นเวลา 30 นาที, ที่ความดัน 15 ปอนด์ต่อตารางนิ้ว เป็นเวลา 20 นาที, ที่ความดัน 20 ปอนด์ต่อตารางนิ้ว เป็นเวลา 10 นาที Collins และ Beaty (1980) พบว่าการต้มถั่วเหลืองในน้ำเดือดนาน 3 นาที จะทำให้สารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินลดลงได้ถึงร้อยละ 90

มีผู้ทำการทดลองโดยนำถั่วเหลืองที่ลอกเปลือกและสกัดเอาไขมันออกแล้วซึ่งมีความชื้นแตกต่างกัน 2 ระดับคือ ระดับความชื้นร้อยละ 5 และร้อยละ 19 มาให้ความร้อนโดยการนึ่งภายใต้บรรยากาศ(Atmospheric steaming) ที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส พบว่าสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินจะถูกทำลายภายในเวลา 15 นาที หลังจากให้ความร้อน แต่เมื่อเปรียบเทียบค่าการนำโปรตีนไปใช้(Protein efficiency)พบว่าถั่วเหลืองที่มีความชื้นร้อยละ 19 จะมีค่าการนำโปรตีนไปใช้สูงกว่าถั่วเหลืองที่มีความชื้นร้อยละ 5 ดังแสดงไว้ในรูปที่ 5

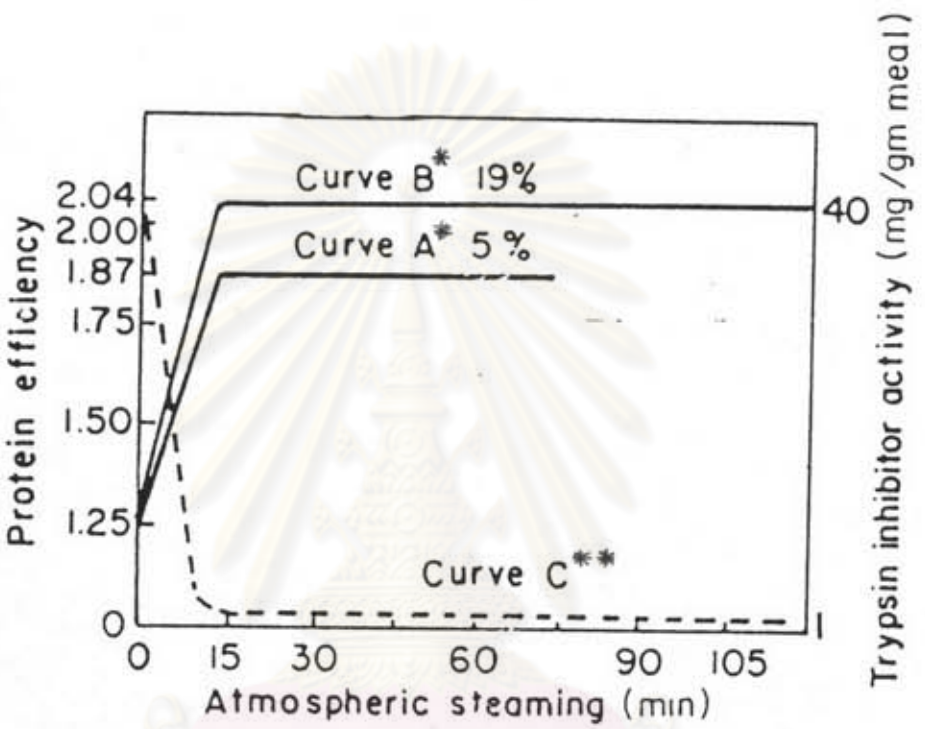

รูปที่ 5 ปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินและค่าประสิทธิภาพของการนำโปรตีนไปใช้ในถั่วเหลืองดิบลอกเปลือกที่ผ่านการนึ่งภายใต้บรรยากาศ ที่ระดับความชื้นร้อยละ 5 และร้อยละ 19 (Liener และ Kakade, 1980)

* Curve A และ B แสดงค่าการนำโปรตีนไปใช้ของถั่วเหลืองที่มีความชื้นร้อยละ 5 และร้อยละ 19 เมื่อผ่านการนึ่งภายใต้บรรยากาศ

** Curve C แสดงปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในถั่วเหลือง เมื่อผ่านการนึ่งภายใต้บรรยากาศ

ความร้อนสามารถทำลายสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินได้ เนื่องจากความร้อนไปสลายพันธะไดซัลไฟด์(Disulfide bond) ในโครงสร้างของสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน (Tsukamoto และคณะ,1983 , Rackis,1966) อย่างไรก็ตามมีผู้พบว่าสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในพืชบางชนิด เช่นถั่วพู (Winged bean) มีความทนต่อความร้อนได้ดีกว่าพืชชนิดอื่น (Tan และ Wang, 1982)

มีผู้ทำการศึกษาสภาวะที่เหมาะสมเพื่อใช้ในการบรรจุถั่วกระป๋อง (Navy bean (*Phaseolus vulgaris*)) พบว่าการให้ความร้อนโดยวิธีลวกด้วยน้ำร้อน (Blanching) ซึ่งเป็นความร้อนชื้น (Wet heat) สามารถทำลายสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินได้ดีกว่าใช้ความร้อนแห้ง (Dry heat) โดยปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในผลิตภัณฑ์เมื่อผ่านความร้อนชื้นจะมีค่าเท่ากับ 2700 ทริปซินอินฮิบิเตอร์ยูนิตต่อกรัมของแข็งแห้ง ในขณะที่ปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในเมล็ดถั่วอบแห้งจะมีค่าเท่ากับ 18650 ทริปซินอินฮิบิเตอร์ยูนิต ต่อกรัมของแข็งแห้ง พบว่าระดับความชื้นร้อยละ 30 สามารถทำลายสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินได้มากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบในช่วงความชื้นร้อยละ 2 ถึงร้อยละ 55 โดยพบว่าการปรุงอาหารโดยใช้ความดัน (Pressure cooking) ที่อุณหภูมิ 121 องศาเซลเซียส จะทำให้คุณค่าทางอาหารลดลงการให้ความร้อนโดยการนึ่งอัดไอ (Retort process) ที่อุณหภูมิ 115.6องศาเซลเซียสเป็นเวลา 35 นาที หรือ 121.1 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 15 นาทีควบคู่กับการใช้ตัวกลางในการบรรจุกระป๋องเป็นน้ำเกลือความเข้มข้นร้อยละ1.25 โดยมีแคลเซียมคลอไรด์และอีดีทีเอจะทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้ปราศจากเชื้อ มีเนื้อสัมผัส (Firmness) ที่ดีและยังสามารถทำลายสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินได้ดีกว่าการใช้ตัวกลางในการบรรจุกระป๋องเป็นน้ำเกลือธรรมดา ทั้งนี้เนื่องจากแคลเซียมคลอไรด์และอีดีทีเอทำให้ความเป็นกรด-ด่างเปลี่ยนแปลงไปจึงมีผลทำให้เนื้อสัมผัสยังคงน่ารับประทาน และลดปริมาณเอนไซม์ทริปซินได้ดี (Wang และ Chang, 1988)

2. การงอก

ผลของการงอกต่อปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซิน จะเกี่ยวข้องกับบทบาทของสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินต่อพืช ซึ่งมีผู้ศึกษามากมายแต่ยังไม่สามารถสรุปได้แน่ชัด เนื่องจากมีผู้ทดลองพบว่าปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินจะลดลงในขณะที่เมล็ดพืชกำลังงอก (Udupa และ Pattabiraman, 1987) ในขณะที่มีผู้พบว่าปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในถั่วเหลืองที่กำลังงอกมีแนวโน้มสูงขึ้น (Liu และ Markakis,1989) แต่ Collins และ Sanders (1976) พบว่าปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในถั่วเหลืองที่กำลังงอกนั้นไม่เปลี่ยนแปลง

3. การสกัดโปรตีน

ชุติมา (2533) ได้ทำการสกัดโปรตีนจากเมล็ดฟักทอง เมล็ดกระถิน และใบกระถิน โดยใช้วิธีการสกัดต่างๆ คือ สกัดด้วยความร้อน สกัดด้วยการปรับพีเอช และสกัดด้วยแคลเซียมซัลเฟต พบว่าสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในโปรตีนสกัดที่ได้จากทั้ง 3 วิธีมีปริมาณต่ำกว่าในพืชดิบ แต่อย่างไรก็ตามมีการวิจัยชี้ให้เห็นว่า โปรตีนสกัดจากพืชที่ไม่ได้ผ่านความร้อนจะมีคุณค่าทางโภชนาการต่ำ แต่เมื่อผ่านความร้อนแล้วจะมีคุณค่าทางโภชนาการสูงขึ้น ซึ่งอาจเนื่องมาจากโปรตีนสกัดมีสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินอยู่ด้วย แต่เมื่อนำไปประกอบอาหารโดยใช้ความร้อนจะทำให้ปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินลดลงทำให้คุณค่าทางโภชนาการสูงขึ้น (ลัดดา และไกรสิทธิ์, 1982)

4. การปรับปรุงสายพันธุ์ของพืช

มีผู้ทำการปรับปรุงสายพันธุ์ของถั่วเหลือง เพื่อให้ได้สายพันธุ์ใหม่ที่มีสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินต่ำ สายพันธุ์ดังกล่าวเรียกว่า ไอโซไลน์ 81-4590 (L81-4590) ซึ่งมีปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินต่ำกว่าถั่วเหลืองพันธุ์ที่ใช้ในทางการค้า (Williams 82)นอกจากนี้ยังมีความไวต่อการถูกทำลายด้วยความร้อนมากกว่า โดยความร้อนจะสามารถทำลายสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินได้เกือบทั้งหมด (Mendel และคณะ, 1991) ดังแสดงไว้ในรูปที่ 6

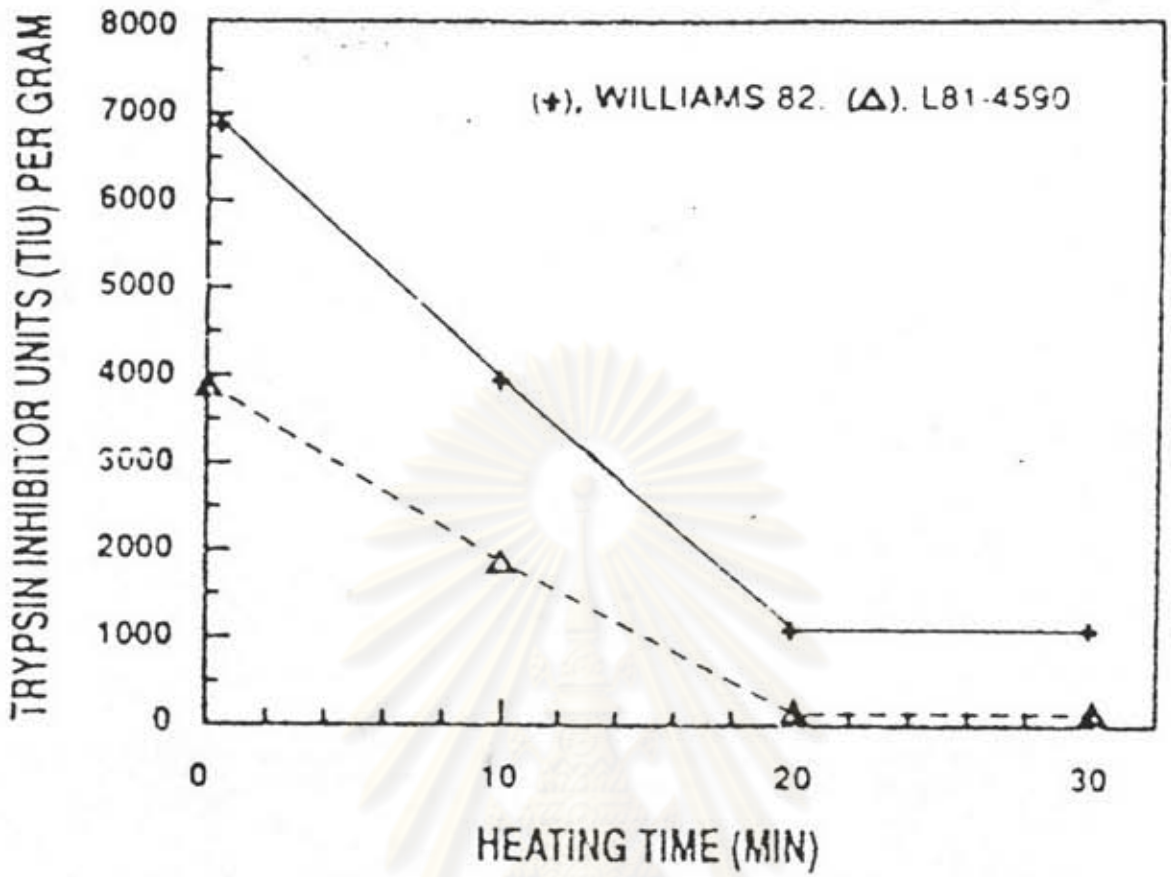

รูปที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลากับปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินในถั่วเหลืองพันธุ์วิลเลี่ยม 82 และพันธุ์แอล 81-4590 เมื่อผ่านการนึ่งในหม้อนึ่งอัดไอที่อุณหภูมิ 121 องศาเซลเซียส (Mendel และคณะ,1991)

5. การหมัก

Smith และคณะ(1964) พบว่าอาหารที่ได้จากการหมักถั่วเหลือง เช่น เทมป้ (Tempeh) หรือแนตโต้(Natto)จะมีคุณค่าทางโภชนาการสูงขึ้น และมีปริมาณสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินลดลง ซึ่งเนื่องจากกรรมวิธีในการผลิตต้องใช้ความร้อน จึงเป็นผลให้สารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินถูกทำลาย นอกจากนี้ตับอ่อนของหนูที่เลี้ยงด้วยเทมเป้จะไม่เกิดการขยายใหญ่ขึ้นแต่อย่างไรก็ตาม มีผู้พบว่าการหมักข้าวโพดที่อุณหภูมิ 32 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 4 วัน สามารถลดสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินจาก 2.5 TIU/กรัม ลงเหลือ 1.8 TIU/กรัม และพบว่าการหมักผสมข้าวโพด และถั่วเหลือง โดยใช้วิธีการเดียวกันจะได้ผลิตภัณฑ์ที่มีสารยับยั้งเอนไซม์ทริปซินลดลงจากเดิม(Chompeeda และ fields,1984)